

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בסעודה שלישית פרשת ויצא תשפ"ג לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף ש"ל

התפללות בתורת חובה כנגד הקרבנות, אתי שפיר דתפלת ערבית רשות. אבל להמפרשים שפירשו (עיין צל"ח שם) דעיקר התפללות תיקנו האבות לחובה, אלא שלענין זמנם הסמיכות חכמים לקרבנות, שיהיו זמני התפלה בזמן הקרבת הקרבנות ע"ש. אם כן למה נגרע תפלת יעקב משאר האבות, דתפלת ערבית רשות.

ג וישכב במקום ההוא. במדרש (ב"ר סח"א) רבי יהודה אמר כאן שכב אבל כל י"ד שנה שהיה טמון בבית עבר לא שכב, ורבי נחמיה אמר כאן שכב אבל כל כ' שנה שעמד בביתו של לבן לא שכב. ומה היה אומר, רבי יהושע בן לוי אמר ט"ו שיר המעלות שבספר תהלים, מאי טעמיה (תהלים קכ"ד) שיר המעלות לדוד לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל, ישראל סבא. רבי שמואל בר נחמן אמר כל ספר תהלים היה אומר, מה טעם (שם כ"ד) ואתה קדוש יושב תהלות ישראל, ישראל סבא ע"כ. ויש להבין טעמיה דרבי יהושע בן לוי, מהו המעליות של ט"ו שיר המעלות, שבהם היה יעקב עסוק בביתו של לבן.

ד ויחלום והנה סלם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה וגו' (כח"ב). וכבר האריכו המפרשים, מה היה הרמז ליעקב אבינו במראה זו.

ה ושבתי בשלום אל בית אבי, והיה ה' לי לאלקים (כח"ב). ברש"י שיחול שמו עלי מתחלה ועד סוף, שלא ימצא פסול בזרעי ע"כ. ובאור החיים הק' כתב, אין אני יודע היכן רמוז דבר זה באמרו והיה ה' לי לאלקים ע"ש. גם להבין לשון רש"י שיחול שמו עלי 'מתחלה ועד סוף', מהו הכוונה בזה.

ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש וגו' וישכב במקום ההוא (כח"א). ברש"י רבותינו פירשו לשון תפלה כמו (ירמיה ז' טו) ואל תפגע בי, ולמדנו שתקן תפלת ערבית. ושינה הכתוב ולא כתב ויתפלל, ללמדך שקפצה לו הארץ, כמו שמפורש בפרק גיד הנשה (חולין צ"א). וברש"י להלן (כח"ב) כי מטא לחרן אמר אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו, יהב דעתיה למהדר וחזר עד בית אל וקפצה לו הארץ. ואם תאמר כשעבר יעקב על בית המקדש מדוע לא עכבו שם, איהו לא יהיב לביה להתפלל במקום שהתפללו אבותיו, ומן השמים יעכבוהו ע"כ. ומבואר מזה דבכל דבר שבקדושה צריך האדם לעשות ההתחלה, פתחו לי פתח כחודו של מחט, אבל אחר שיהיב לביה לחזור להתפלל, היה לו סיוע חוץ לדרך הטבע, שנעקר הר המוריה ובא לקראתו, ושוב שינה ה' סדר הבריאה, ושקעה חמה שלא בעונתה כדי שילין שם, ויזכה להתגלות מראה הנבואה. – אך אכתי צריך ביאור, איך יתכן שיעקב בחיר האבות לא עלה על לבו מתחלה להתפלל כאשר עבר את הר המוריה, ומעיקרא מאי קסבר ולבסוף מאי קסבר.

ב והנה תיקן אז יעקב אבינו תפלת ערבית, ובגמרא (ברכות כ"ז) פליגי אי תפלת ערבית רשות או חובה, והלכה כדברי האומר רשות ע"ש. ולכן אין שליח ציבור חוזר התפלה בתפלת ערבית, דלא הוי חובה רק מצוה, ולא נתחייב בה אדם שיצטרך השליח ציבור להוציאו ידי חובתו (שו"ע או"ח סימן רלז). והטעם דהוי רשות, מפני שהוא כנגד הקטר חלבים ואברים שאין מעכבין כפרתן (רש"י שבת ט: ד"ה למאן). ואכתי צריך ביאור, דהא אמרו (שם) דתפלות אבות תקנום, אלא אסמכינהו רבנן אקרבנות. ובשלמא להמפרשים שפירשו הכוונה (עיין הגהות מהר"ץ חיות) דתקנת האבות לא היתה חובה גמורה, ורק החכמים תיקנו

וּנְרָאָה דאיתא בגמרא (שבת י.) רבא חזייה לרב המנונא דקא מאריך בצלותיה, אמר מניחין חיי עולם [תורה] ועוסקים בחיי שעה [תפלה צורך חיי שעה היא לרפואה לשלום ולמוזנות]. והוא סבר זמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד ע"כ. והיא פליאה להבין תשובתו של רב המנונא דזמן תפלה לחוד, כי הגם שיש חיוב תפלה, אבל שאלתו היתה על האריכות הזמן, שמוטב להאריך יותר בתורה שהיא חיי עולם, ולמה מאריך בתפלה שהיא רק חיי שעה.

וּנְרָאָה על פי שמסופר על מרן בעל חתם סופר זי"ע שבימי נעוריו היה רגיל להאריך בתפלה, ופעם אמר לו חבירו שבמשך זמן תפלתו למד שני דפים גמרא ותוספות. והשיב לו החתם סופר, חז"ל אמרו (ברכות נד:) שהמאריך בתפלתו מאריך לו ימיו ושנותיו ע"ש. ואם כן על ידי התפלה יוסיפו לו אורך ימים ושנות חיים, ואז יוכל להשלים ללמוד מה שחיסר בלימודו בעת תפלתו ע"כ. ואם כן המאריך בתפלתו, לא מחסר כלום מתורתו במה שלא למד בשעת התפלה, כי על זה יתוספו לו עוד שנות חיים. ואם כן עוד הרויח באריכות תפלתו, שקנה חיי שעה על ידי התפלה, ומה שחיסר בלימודו יוסיפו לו ימים שיוכל להשלים תורתו. וזהו שהשיב לו רב המנונא זמן תפלה לחוד, שאין זמן זה על חשבון של הזמן תורה, כי יארכו לו ימיו, ויהיה לו זמן תורה כמו הזמן תורה של אחרים, אלא הרויח עוד הזמן תפלה, ושתיים יעלו בידו, הן התורה והן תפלה.

וַיֵּשׁ להוסיף עוד, כי במשך ימי חיי האדם מתרמי לפניו זמנים הרבה של ביטול תורה ממאורעות שונות, שפרנסתו דחוקה ומוכרח לבטל מתורתו להביא לחמו, או שנעשה חולה ומוטל על ערש דוי ומתבטל מתורתו. וכמו כן שאר עגמת נפש שמבלבלין אותו מללמוד כראוי. ועל ידי ריבוי התפלה יכולין לסלק כל זה, ובאריכות התפלה על פרנסה ורפואה ושלום, ויהא לו הרחבת הדעת, יתוספו לו הרבה שעות יותר שיוכל ללמוד בעומק העיון, והוי זמן התפלה לחוד, ואין זה על חשבון של תורה, וזמן תורה לחוד. ושפיר כדאי להאריך בתפלה, כי לא יפסיד מתורתו על זה, ואדרבה יוסיפו לו ימים והרחבת הדעת להוסיף בלימודו.

*

וְהִנֵּה יעקב אבינו החשיב מאד למסור כל רגע מימי חיינו ללימוד התורה, עד שי"ד שנה לא שכב בבית מדרשו של עבר, אלא עסק בתורה. ואנשים כאלו שתורתן אומנתן כרבי שמעון בן יוחאי וחביריו מפסיקין מתורתן רק לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפלה (שבת יא.), ואם כן יעקב אבינו כל הי"ד שנה לא הפסיק לתפלה. ולכן כאשר יצא

ללכת לחרן, שהיה עוסק בתורה גם על הדרך, לא הפסיק לתפלה על פי דין תורה, שאין צריכין להפסיק להתפלל. אמנם כאשר בא לחרן, התחרט על מעשיו, כי הגם שהוא פטור מתפלה, מכל מקום הרי זהו המקום שהתפללו בו אבותי, ושפכו שם שיחתם על זרעם שיהיו קדושים לה'. ומה שזכיתי להיות איש תם יושב אהלים, אין זה אלא בזכות תפלתם, ואיך עשיתי כדבר הזה לעבור על מקום קדוש כזה, ולא להתעכב שם ולהתפלל, ומיד קפצה לו הארץ ובא להר המוריה, ושם תיקן תפלת ערבית.

וְלִכְנָן כיון שתפלתו של יעקב לא היתה תפלת חובה אלא רשות, שהרי אנשים כמותו שאינם שוכבים במטה שנים רבות כדי לעסוק בתורה, אינם מחוייבים להפסיק לתפלה, אלא מהרגשת לבו הפסיק בעת מתורתו להתפלל, ולא היה חיוב בתפלתו אלא תפלת רשות, על כן נשאר תפלה זו תפלת רשות, כי לא יתכן שתפלה זו לדורות תהא חיוב יותר מהתפלה הראשונה של ערבית שהיתה תפלת רשות.

וְהִנֵּה אחר שסיים יעקב תפלתו, שכב במקום ההוא כי בא השמש, ונתגלה לו מראות אלקים, עם הבטחות עצומות שיהא ה' עמו וישמרנו מעשו ומלבן עד שישוב לבית אבותיו, הבטחה על עשרים שנה שמירה, ואז השיג מה תפלה עושה, בתפלה אחת במקום שהתפללו אבותיו מה פעל, אשר כל י"ד שנה שעסק בתורה לא זכה אף פעם למראות כאלו, וכאן בפעם אחת זכה לזה, והדביקות בתפלה לקונו העלהו יותר מתורתו שלמד עד עתה, על כן מאז החשיב ביותר כח התפלה, ושוב כאשר בא לבית לבן, שגם כן לא שכב בלילה, הקדיש הלילות לתפלה, כי בהר המוריה השיג גודל כח התפלה ואמירת שירות ותשבחות לא-ל חי.

*

וְהִנֵּנִי שהתעסק יעקב בשנים הללו בסודות התפלה של שיר המעלות, יש לומר דאיתא בגמרא (סוכה נג.) הני חמש עשרה מעלות כנגד מי אמרם דוד וכו', הכי אתמר בשעה שכרה דוד שיתין, קפא תהומא [צף המים למעלה ויצא], ובעא למשטפא עלמא, אמר דוד מי איכא דידע דשרי למיכתב שם אחספא ונשדיה בתהומא ומנח [מפני שהחרס צולל ויורד ואינו צף, כדי שירד וינוח על הנקב] וכו'. נשא אחיתופל קל וחומר בעצמו, ומה לעשות שלום בין איש לאשתו [לבדוק את הסוטה, ואם טהורה היא יהיה שלום ביניהם], אמרה תורה, שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים [שכתוב במגילה (במדבר ה-כא) יתן ה' אותך לאלה

שהתפלל יעקב על השם ששדי דוד לתהומא, אשר לולא אותו השם שהיה לנו, 'אזי המים שטפנו נחלה עבר על נפשינו', היה התהום עולה ושוטף עלמא, וסיים 'עזרנו בשם ה' עושה שמים וארץ', שעזרנו היתה באותה השם שברא שמים וארץ, אשר בי"ה ה' צור עולמים.

*

והנה המפרשים הקשו, מה נסתפק דוד אם מותר למחוק את השם להציל את העולם משיטפון, והרי פיקוח נפש דוחה כל התורה כולה, וכיון ששעת סכנה היתה, ברור שמותר למחוק את השם. ויש שכתבו דכיון דאיסור מחיקת השם נלמד מן הפסוק (דברים יב-ג) ואבדתם את שמם וגו', לא תעשון כן לה' אלקיכם, יתכן שאיסור מחיקת השם בכלל אביזריהו דעבודה זרה, ואינם נדחים מפני פיקוח נפש, (עיין שיח יצחק שם). ולפי זה היתה תשובתו של אחיתופל, שאפילו עבירה חמורה כזו, אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים. ולכאורה לפי זה התירה תורה לעבור על מצות ה' כדי לעשות שלום בין איש לאשתו, ומעולם לא שמענו כזאת לעבור גם עבירה קלה כדי לעשות שלום, והרי התורה התיר גם מחיקת השם עבודה.

ונראה בהקדם לפרש מה שביקש יעקב, והיה ה' לי לאלקים, שהתכוין בזה שיחול שמו עליו מתחלה ועד סוף, ולא ימצא פסול בזרעו, כפירוש רש"י, ולכאורה איך נרמז זאת בתפלתו. ונראה דאיתא בגמרא (סוטה יז.) איש ואשה שזכו [ללכת בדרך ישרה] שכינה ביניהם [שהרי חלק את שמו ושיכנו ביניהן יו"ד באיש וה"א באשה], לא זכו אש אוכלתן [שהקב"ה מסלק שמו מביניהן ונמצאו אש ואש] ע"כ. ואם כן בכל בית ישראל שורה שם י"ה. אך עדיין אין השם שלם, שחסר עוד שם ו"ה. וכתוב בספר המאור הגדול (פ' חיי) בשם הגר"א זצ"ל, דלכן אמרו (בבא קמא פט.) אסור לו לאדם שישעה את אשתו אפילו שעה אחת בלא כתובה ע"כ. שזה משלים האותיות ו"ה, וכמו שנקרא כתובה, כתב ו"ה. ועל פי זה פירש מה שאמר הכתוב (בראשית כה-ו) ולבני הפלגשם אשר לאברהם וגו'. וברש"י הפלגשם חסר כתיב וכו', פלגשים בלא כתובה ע"כ. והיינו דכיון שפלגשים אין להם כתובה, אין בהם אלא פלג-שם, כי חסר אותיות ו"ה מהשם ע"כ.

אך אכתי חסר ביאור, איך יש בהכתובה השלמה לאותיות ו"ה שחסר מהשם, ומהו הענין שבהתחייבות הכתובה יושלם השם. ונראה הכוונה דאיתא בזה"ק (תיקוני זוהר תיקון נה פח.) דשם הוי"ה אינון אבא ואמא ברא וברתא ע"כ. והיינו דאבא ואמא הם אותיות י"ה, כי באיש יש אות

ולשבועה וגו', וכתב את האלות האלה הכהן וגו', לעשות שלום לכל העולם כולו, על אחת כמה וכמה. אמר ליה, שרי. כתב שם אחספא ושדי לתהומא, ונחית תהומא שיתסר אלפי גרמידי. כי חזי דנחית טובא, אמר כמה דמידלי טפי מירטב עלמא [כמה שהתהום גבוה וסמוך לארץ מתלחח העולם, והארץ מצמחת פירותיה], אמר חמש עשרה מעלות [חמשה עשר מזמורים של שיר המעלות], ואסקיה חמיסר אלפי גרמידי, ואוקמיה באלפי גרמידי. אמר עולא שמע מינה סומכא דארעא [עובי הארץ עד התהום] אלפי גרמידי ע"כ.

והנה בגמרא לא מבואר איזה שם כתב אחספא ושדי לתהומא, ובמהרש"א (שם נא.) כתב, שזה היה שם י"ה ע"ש. ונראה בטעמו, כי בריאת העולם היתה בשם זה, כמו שאמרו (מנחות כט:) דכתיב (ישעיה כו-ד) כי בי-ה ה' צור עולמים, העולם הזה בה"א והעולם הבא ביו"ד ע"ש. ועל כן כאשר עלה התהום למשטפא עלמא, ויתבטל הבריאה, שדי שם י"ה לתוכה שיחזרו המים, ותתקיים בריאת שמים וארץ שנבראו בשם זה. ולכן נחית תהומא שיתסר אלפי גרמידי, כי סומכא דארעא אלפי גרמידי, ושם היה שורה התהום, וכאשר שדי לתוכה שם י"ה, שעולה ט"ו, ירדה התהום ממקומה עוד ט"ו אלפי גרמידי, והוצרך להעלותה בט"ו שיר המעלות.

והנה יעקב אבינו נדר, שכאשר יחזור מבית לבן, ושבתי בשלום אל בית אבי, אז האבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלקים (כה-כב), ופירש בתרגום יונתן דהאבן הזאת תהא מסודר בבית מקדש ה', שהדורות יעבדו שם את ה'. והיינו כדאיתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק לה) שנטה הקב"ה רגל ימינו וטבעה האבן עד עמקי התהומות, ועשה אותה סניף לארץ כאדם שעושה סניף לכיפה, לפיכך נקראת אבן השתיה, ועליה היכל ה' עומד, שנאמר והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלקים ע"ש. וכאשר התבונן בקיום נדרו להעמיד שם יסוד לבנין הבית המקדש, ראה ברוח קדשו מעשיו של דוד המלך שיכרה השיתין עד התהום, ועל ידי שיכתוב השם אחספא נחית תהומא שיתסר אלפי גרמידי, ויצטרך להעלותה באמירת ט"ו שיר המעלות, על כן עשה יעקב הכנה לזה, אשר כל שנותיו בבית לבן בעמדו בלילות היה עוסק בט"ו שיר המעלות, שזהו ההכנה לקיום נדרו, אשר האבן הזאת יהיה בית אלקים.

והסמך המדרש לזה הכתובים, שנאמר 'לולי הוי"ה שהיה לנו יאמר נא ישראל' סבא, היינו לרמוז

יו"ד ובאשה אות ה', ומצות פריה ורביה היא בבן ובת (יבמות סא:), והבן הוא האות ו', והבת אות ה'. וכיון דבשטר הכתובה מתחייב הבעל בשימושא דערסא, להשלים האות ו"ה במצות פריה ורביה, על כן הוי הכתובה כתב-ו"ה.

אמנם הא דהבנים משלימין את השם, זהו רק כאשר אין בהם פסול, דכמו שבאב ואם כאשר לא זכו אש אוכלתן, שמסתלק האותיות י"ה מהם, על דרך זה היא בהבנים, אשר רק כאשר אין פסול בהם, נשלם עמהם השם הוי"ה בשלימות. ועל זה התפלל יעקב והיה הוי"ה לי לאלקים, שיחול שמו עלי מתחלה ועד סוף, כי בעוד שלא העמיד השבטים, יש בהבית רק ראשית השם, אותיות י"ה, אבל כאשר לא יהיה פסול בזרעו, אז יושלם השם עד סופו, להיות השם הוי"ה בשלימותו. וזהו והיה הוי"ה לי לאלקים, שלא יהיה פסול בזרעי, ויחול השם עליו מתחלה ועד סוף.

ועל כל פנים היוצא מזה, כי בזמן שיש שלום בין איש לאשתו יש ביניהם שילוב שם י"ה. אבל כאשר נעשה אשתו סוטה ונאסרה על בעלה, יש פירוד בהשם, שהאות יו"ד והאות ה"א נפרדים. ואם כן שתיית המים לסוטה, בא לעשות שלום בין איש לאשתו, ולחבר שם י"ה שיש ביניהם. ואם כן מחיקת השמות בהמים, הוי מחיקה לצורך תיקון שם ה' שיש בין איש לאשתו, ועל כן התירה התורה לאו זה של מחיקת השם כדי לעשות שלום בין איש לאשתו, כי מחיקה זו לא נעשה אלא בשביל תיקון שם ה', וזה לא נאסר, רק מחיקה בדרך השחתה. ועיין במנחת חינוך (מצוה תלו אות ו) דבכותב שם הוי"ה ב"ה, דכותב מתחלה י"ה, ואחר כך כשכותב האות ו', באותו רגע הוי קלקול כי אין זה שם, ורק אחר כך כשכותב ה' האחרונה נגמר השם, ועל כרחק דהוי מקלקל על מנת לתקן ע"ש.

ואם כן אין ראייה מסוטה, דרשאין לעבור על לאו שבתורה כדי לעשות שלום בין איש לאשתו, דרק מחיקת השם גרידא שרי, כיון דהוי מחיקה לצורך תיקון השם שיש בין איש לאשתו, וזה לא נאסר. ונשא אחיתופל קל וחומר דמותר למחוק השם לצורך שלום כל העולם כולו לאביהם שבשמים, שאם אין עולם אז יהא גם כן חסרון בתואר אלקותו יתברך שמו, כי אין מלך בלי עם, ואין כאן מלך העולם, ולא אלקי ישראל, ומחיקה זו אינה לשם השחתה אלא לכבודו של מקום, לעשות שלום בין ישראל לאביהם שבשמים.

*

ועתה נחזור למראה הנבואה שהראה ה' אז ליעקב אבינו, והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה,

ומלאכי אלקים עולים ויורדים בו. כי הנה יעקב אבינו זה שבעים שנה יושב בבית המדרש ועוסק בתורה יומם ולילה, וכעת הוצרך לעזוב מקומו ולרדת לבית לבן הרשע, כדי לישא אשה ולהעמיד השבטים, ועבור זה לעבוד שנים רבות יומם ולילה להיות רועה צאן, ירידה נוראה מאיגרא רמה לבירא עמיקתא, ורוחו נשברה עד אין קץ.

אבל באמת כך היא דרך ישובה של עולם, אשר כן יסד הבורא, להתעסק בעניני גשמיים ולעשות בהם רצון קונו. ורובא דרובא של הכלל ישראל אינם יושבי אוהל, ורק שבט לוי נבחר לעבודה, ושבט יששכר לתורה, אבל הכלל ישראל עיסוקם בעניני גשמיים, ולכוין בהם לשם שמים, וכמו שנאמר (משלי ג-ו) בכל דרכיך דעה, והעושה כן עובד את בוראו תמיד (שור"ע או"ח סימן רלא). ובהיות שמעשה אבות סימן לבנים (תנחומא לך ט), על כן הסיבו מן השמים שיעקב יעזוב שנים אחדות את בית מדרשו, ולהתעסק בעניני גשמיים לשם שמים, ומשאו ומתנו תהא באמונה, ובוה יכבוש הדרך לצאצאיו אחריו, שגם הם יוכלו לעבוד את בוראם בעניני ארציות לשם שמים.

וזהו ענין מראה הסולם שהראוהו לו, שרומז על האדם, ויתכן שיהא מוצב ארצה, ששקוע בעניני ארציות כל היום, אבל אם ראשו מגיע השמימה, שבראשו מכוין בכל דבר לשם שמים, לעשות רצון קונו, אז מלאכי אלקים עולים ויורדים בו, נבראו ממעשיו מלאכים, וכדאיתא במשנה (אבות ד-יא) העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד.

וכאשר נתגלה לו דבר זה, שב רוחו בקרבו, כי גם בדרך זו שהוא הולך כעת יכולים להתעלות ולעבוד בזה את קונו. והנה ממונו של אדם מכונה בשם רגלי, וכמו שנאמר (דברים יא-ו) ואת כל היקום אשר ברגליהם, ואמרו (פסחים קיט.) זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו ע"כ. ולכן כאשר פנה עצמו ללכת משם לבית לבן, אמר הכתוב וישא יעקב את רגליו, שנתעלה אצלו החשיבות של עסקי ממונו, שגם בהם יכולים לעבוד את ה', ומצות רבות תלויות בכל עסק של הרווחת ממונו, להיות זהיר מגזל ואונאה, ולעשות מלאכתו באמונה, וכמבואר ברמב"ם (ה' שכירות יג-ז) שחייב הפועל לעבוד בכל כחו, שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכן (ל-ו), ולפיכך נטל שכר בזה אף בעולם הזה שנאמר (ל-מג) ויפרץ האיש מאד מאד ע"כ. ונעשה קל ללכת, ומה איכפת ליה באיזה אופן יעבוד את קונו, ואם מן השמים הזמינו לו כן, הרי זה תכלית תפקידו לעבוד כעת את קונו בדרך הזה, ובוה כבש הדרך לכל בית ישראל, ומעשי אבות סימן לבנים. ■